

**TALABALARDA OG‘ZAKI NUTQNI RIVOJLANTIRISHGA PSIXOLOGIK
VA METODOLOGIK YONDASHUV**

Xolbo‘tayev Xudoybergan Haybatullo o‘g‘li
Psixologiya mutaxassisligi 1-bosqich magistranti
Farg‘ona davlat universiteti
xudoyberganxolbutayev@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola talabalarda og‘zaki nutqni rivojlantirishda aynan biror til bo‘yicha yetarli bilimga ega bo‘lishlik va ularda nutq paytida o‘zlariga bo‘lgan ishonchning ahamiyatini aks ettiradi.

Kalit so‘zlar: nutqni rivojlantiruvchi o‘yinlar, semantik assotsiatsiyalar, interfaol usullar, assotsiatsiyalash g‘oyalari, kommunikativ yo‘nalish

Abstract: This article highlights the importance of having sufficient knowledge of a particular language and confidence in speaking in order to develop oral communication skills in students.

Keywords: speech developing games, semantical associations, interactive methods, associational ideas, communicative directions

Talabalar omma oldida minbarga chiqqanlarida ularga til savodxonligi va o‘zlariga bo‘lgan ishonch juda kata ro‘l o‘ynaydi. Ingliz tili mashg‘ulotlarida og‘zaki va yozma nutqni rivojlantirishda lug‘at bilan ishlash juda muhim bo‘lib, o‘qituvchi talabalarga nutqiy muloqotga kirishib keta olishiga yordam beradigan dialogik nutq orqali ularga turtki bo‘ladilar. Talabalarga so‘zlarning tarjimasini tushuntiribgina qolmay, balki bu so‘zlarni nutqlarida faol ishlatishga ham odatlantirib boradilar. Lug‘at tilning qurilish materiali hisoblansa, grammatika gapda so‘zlarning o‘zgarishi va ularning bog‘lanish usullarini belgilaydi. Bundan tashqari, grammatika tilning qurilish modelini belgilaydi.

Talaba xorijiy tilning barcha grammatik aspektlarini qanchalik erta o‘zlashtirsa, u nutqiy jihatdan tezroq rivojlanadi. Har qanday mashg‘ulot davomida talaba tomonidan yo‘l qo‘yilgan xatolik o‘qituvchi tarafidan tuzatib borilishi kerak. Xato o‘z vaqtida tuzatilmay qoladigan hollarda u o‘rganuvchining xotirasida aks etib, boshqa o‘rganuvchilar ham uning izidan xato so‘zlashiga olib keladi. Nutqni rivojlantiruvchi o‘yinlar, o‘z o‘zini baholash (self-evaluation) va jamoaviy loyihalar (teamwork) orqali nutqdagi ancha xatolarni bartaraf etish mumkin.

Talabalarning nutqiy faolligi va ravonligini oshirishdek murakkab jarayonda innovatsion metodlar, interfaol usullar va axborot texnologiyalaridan foydalanish muhim o‘rin tutadi. Hamkorlikda ishlash o‘z natijasini darhol beradi, an‘anaviy darslarga qaraganda o‘quvchining faolligini ko‘proq oshiradi. Hozirda “native

speaker”lar, ya’ni ingliz tili ona tilisi bo’lgan insonlar bilan muloqot olib borish, ulardan darslar va master klasslar olish juda ham ommalashib ketdi. Til o’rganish yangi bosqichga ko’tarildi. Bundan tashqari turli ilova va dasturlar, o’yinlar, ularni darslarga tatbiq etish juda ham mahsuldor usul hisoblanadi. Har bir o’qituvchi o’ziga va o’rganuvchilar uchun eng mos keladigan usul va uslublarni tanlaydi. Masalan, film va qo’shiqlar bir guruhdagi o’quvchilar uchun ko’proq mos tushsa, “Kahoot” kabi o’yinlar boshqa guruh aksariyat talabalari uchun munosib mashg’ulotdir. Bunda o’quvchilarning potensialini o’z vaqtida payqashning ahamiyati katta. Takrorlash texnikalarini ham ayniqsa og’zaki nutqni rivojlantirishda chetlab bo’lmaydi. Bu turli mavzulardagi debatlar, o’zaro savol-javoblar va ko’rgazmali materiallar orqali bo’lishi mumkin. Semantik assotsiatsiyalarni yaratishga qaratilgan o’quv va uslubiy metodlar assotsiatsiyalash g’oyalariga asoslangan bo’lib, ular insonning kognitiv faoliyatidagi aloqalarni ochib beradi. Birinchi navbatda, kommunikativ yo’nalishga nisbatan umumiy strategiyani o’z ichiga oladi, o’rganishning amaliy maqsadini tushunadi, ya’ni tilni ijtimoiy hodisa sifatida o’zlashtirish, og’zaki (tinglash va gapirish) va yozma shaklda (o’qish va yozish) muloqot vositasi bo’lib xizmat qiladi. Talaba har tomonlama rivojlanib, kerakli madaniyatga, yaxshi naslga ega bo’lishi va kasbiy faoliyat bilan shug’ullanishga tayyor bo’lishi kerak. O’qituvchi bilimli, ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalashni ta’minlashi kerak va bu faqat o’quv jarayonining sifati yaxshilangan taqdirdagina mumkin bo’ladi. Har bir o’qituvchi maqsadlarni, o’quv tizimi va komplektlarga kiritilgan texnikani, o’quv materiallarining mazmunini bilishi, ta’lim, tarbiya va rivojlanish imkoniyatlaridan ijodiy foydalana olishi kerak.

Chet tilidagi nutq faoliyatini o’rgatish jarayonida material har doim ma’lum dozalarda o’zlashtiriladi. Har bir bunday dozaga ega bo’lish mahorat darajasiga yetkazilishi kerak. Bu darajaga erishish uchun materialni o’zlashtirishning ma’lum bosqichlaridan o’tish kerak. Materialning dozasini o’zlashtirish davrlari vaqti -vaqti bilan takrorlanar ekan, bosqichlar ham takrorlanadi. Har bir bosqich o’ziga xos maqsadga muvofiqligini hisobga olib, dars turlarini aniqlash mezonini nutq malakalarini shakllantirishning ushbu bosqichining maqsadi deb hisoblash mumkin.

Nutqning mazmuni, odatda o’qituvchi tomonidan yordamchi savol, rasm, keyin o’quvchining o’zi gapirib berish kerak bo’lgan o’zbekcha gap, tekst yoki boshqa biror usul orqali ifoda qilinishi mumkin. O’quvchilar bunday holda odatda nima haqida gapirishni o’zlari hal etmaydilar. Bu yaxshigina til materiali zapasiga ega bo’lgan o’quvchini butunlay layoqatsiz kishi qilib qo’yadi, darsdan tashqari paytda biror kishi unga elementar savol bilan murojaat qilsa yoki undan oddiygina bir narsani tushuntirib berishni so’rasa, qanoatlanarli javob ololmaydi. Og’zaki nutqni o’qitishga bag’ishlangan darslarning maqsadga yetarli darajada yo’naltirilmaganligini ham aytib o’tish lozim.

Grammatik jihatdan to'g'ri nutqni shakllantirish bo'yicha mashg'ulotlar ko'rgazmali materiallar yoki ko'rgazmasiz o'tkaziladigan ta'limiy o'yin xarakteriga ega. O'quvchi nutqidagi xatolarni do'stona, xushmuomalalik bilan tuzatish kerak. Hech vaqt bola nutqidagi xatoni takrorlash yaramaydi, yaxshisi grammatik shaklli To'g'ri bo'lgan so'zlarni, ta'limiy o'yinlarni takrorlash joizdir, o'qituvchi dars davomida yoki turli hil o'yinlar davomida bola nutqini kuzatib borishi va grammatik xatolarni tuzatishi shart.

O'qituvchi darsda nutqi yaxshi rivojlanmagan o'quvchilarga alohida e'tibor qaratishi kerak. Ayniqsa indamas, muloqot qilishni istamaydigan, o'zini tutib tura olmaydigan o'quvchilarga alohida yondashishi kerak. Mashg'ulot vaqtida qo'l keladigan interfaol usullar va didaktik o'yinlarning ahamiyati katta bo'lib, ulardan to'g'ri foydalanish va muvaffaqiyatli tashkil etish o'quvchilarning ongli faoliyatining faollashuvi, bilimlarni puxta egallash vositasi sifatida muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'Hoshimov. I.Yoqubov. Ingliz tili o'qitish metodikasi.- Toshkent-2003.
2. Jalolov J. Chet tili o'qitish metodikasi. – Toshkent., 2012: – 48-bet.
3. Ingliz tilini o'qitishning innovatsion usullari. <https://fayllar.org/ingliz-tilini-o'qitishning-innovatsion-usullari.html>
4. O'qituvchi nutq madaniyati. <https://fayllar.org/oqituvchi-nutq-madaniyati.html>
5. Xorijiy filologiya jurnali. <http://samxorfil.uz/maqola/tillarga> ixtisoslashmagan-oliy-talim-muassasalarida-chet-tili-o'qitishning maqsadi 84-bet